

ساخت و طراحی

الگو و مدل جامع مهارت‌های اجتماعی در ایران

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۰/۲۷

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۲/۲۴

کد مقاله: ۹۵۸۸۲

محمدعلی زکی^۱

چکیده

مهارت‌های اجتماعی به‌عنوان مهارت‌های لازم برای تطبیق با نیازهای اجتماعی و نیز حفظ روابط بین فردی رضایت‌بخش تعریف می‌شود. برخورداری افراد از مهارت‌های اجتماعی شاخص کارکرد (عملکرد) اجتماعی آنان بوده و نارسائی در آن موجب بروز مشکلات در حوزه‌های مختلف فردی، خانوادگی، شغلی و اجتماعی افراد می‌شود. مهارت‌های اجتماعی به افراد کمک می‌کند تا به کمیت و کیفیت زندگی اجتماعی خود و دیگران غنای بیشتری ببخشند. اهمیت مهارت‌های اجتماعی به عنوان مهم‌ترین عامل اجتماعی‌شدن و سازگاری اجتماعی را هیچ‌گاه نمی‌توان از نظر دور داشت. آنچه باعث عملکرد مناسب اجتماعی افراد خواهد شد، مهارت‌های اجتماعی است. برخورداری از مهارت‌های اجتماعی نشانه‌های رشد اجتماعی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و همچنین کفایت و شایستگی اجتماعی افراد بوده و موجب ارتقاء رضایت از زندگی، بهداشت روانی و سلامت اجتماعی خواهد شد. بر این اساس ضروری خواهد بود که به ساخت و طراحی مدل جامع مهارت‌های اجتماعی در ایران پرداخته شود. مدل جامع نشان‌دهنده ابعاد اهمیت و هم‌چنین زوایای گوناگون مهارت‌های اجتماعی به‌مثابه موضوعی اساسی در جامعه‌شناسی ایران معاصر خواهد بود. تا بدین‌وسیله بتوان به صورتی کارآمد از آن در برنامه‌ریزی‌های فرهنگی-اجتماعی ایران بهره جست. بعلاوه می‌توان از طریق مدل جامع به شناسائی زمینه‌های بروز آسیب‌های اجتماعی و همچنین کاهش مسائل اجتماعی در ایران معاصر نائل آمد. بر این اساس پژوهشی بر اساس "فرا ترکیب" به تحلیل مقالات مجلات علمی پژوهشی بیست ساله در ایران خواهد پرداخت. اطلاعات تحقیق با استفاده از سه منبع اینترنتی پایگاه "اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی"، پایگاه اطلاع‌رسانی "نشریات علمی ایران" و پایگاه‌های اختصاصی الکترونیکی برخی مجلات علمی پژوهشی مصوب وزارت علوم گردآوری شده است. بررسی تاریخی نشر مقالات طی بیست سال (سال‌های ۱۳۷۸ تا بهمن ماه ۱۳۹۷) نشان از روند افزایشی تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران داشته است. در مجموع ۲۵۳ مقاله تولید دانش و پژوهش مهارت‌های اجتماعی در ایران طی بیست سال نشر یافته است. بر اساس بررسی کلیه تحقیقات موجود، مدل یکپارچه مهارت‌های اجتماعی در ایران طراحی شده است. نتایج نهائی نشان داده که تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران به ترتیب اختصاص به پیشایندهای مهارت‌های اجتماعی (۱۱۶ مقاله و ۷۹ متغیر)، پسایندهای مهارت‌های اجتماعی (۱۰۲ مقاله و ۵۶ متغیر)، کلیات، وضعیت و مقایسه مهارت‌های اجتماعی (۳۸ مقاله)، بررسی و تحلیل محتوای مهارت‌های اجتماعی در کتاب‌های درسی ایران (۷ مقاله)، همبسته‌های مهارت‌های اجتماعی (۵ مقاله) و بررسی روایی و پایایی ابزارهای سنجش مهارت‌های اجتماعی در ایران (۵ مقاله) داشته است. البته ۱۳۶ مقاله به ابعاد گوناگون موضوع "اثر بخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی" پرداخته‌اند که در دو بخش پیشایندها و پسایندهای مهارت‌های اجتماعی گزارش شده‌اند.

واژگان کلیدی: انسان‌شناسی تفسیری، فهم، معنی، متن، تجلی حیات

۱- مهارت‌های اجتماعی: چیستی، تعاریف، ضرورت و اهمیت آن

از دهه ۱۹۷۰ بخش مهارت‌های اجتماعی و اقدامات مربوط به آن یکی از فعال‌ترین عرصه‌های تحقیقات روانشناسان رفتاری بوده است. اگرچه بیشتر این تحقیقات در مورد بزرگسالان بوده است ولی به طور پیوسته توجه خاص وبا اهمیتی به مهارت‌های اجتماعی کودکان نیز وجود داشته است تحقیقات نشان داده است (پارکرواشر، ۱۹۷۸) در طول سال‌های مدرسه ۱۰ تا ۱۵ درصد همه کودکان به وسیله همسالان خود طرد می‌شوند که این خود باعث به وجود آمدن مشکلاتی مانند: فرار از مدرسه، عدم پیشرفت تحصیلی، پرخاشگری، جرم و جنایت می‌شود.

در حال حاضر بسیاری از محققان اتفاق نظر دارند که مهارت‌های اجتماعی آموختنی هستند؛ زیرا کودکانی که در محیط‌های نامناسب بزرگ شده‌اند. از لحاظ اجتماعی رفتارهای نامعقول دارند و قادر به تکلم موثر مفید نمی‌باشند. باتوجه به این مسائل دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت نقش مهمی در طراحی برنامه‌های آموزشی مهارت‌های اجتماعی بهره‌گرفته و با استفاده از تجربیات خود و همچنین تئوری‌های مطرح شده در این حوزه برنامه‌های مربوط به آموزش مهارت اجتماعی را طراحی می‌کنند. دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت نه تنها در زمینه آموزش مهارت‌های اجتماعی بلکه در خصوص صلاحیت‌های اجتماعی که جامع‌تر از مهارت‌های اجتماعی هستند نیز می‌توانند برنامه ریزی کنند.

فیلیپس (۱۹۷۸) به نقل از (هارجی و همکاران، ۱۹۹۴) با مرور تحلیل‌های ارائه شده در مورد مهارت‌های اجتماعی نتیجه می‌گیرد که کسی دارای مهارت اجتماعی است که بادیگران طوری ارتباط برقرار کند که بتواند به حقوق، رضایت خاطر و یا انجام وظایف خود در حد معقولی دست یابد. بی‌آنکه حقوق، رضایت خاطر یا وظایف دیگران را نادیده بگیرند و در عین حال بتوانند در این مورد تعاملی بادیگران داشته باشد. در این تعریف به عناصر کلان برخورد‌های اجتماعی یعنی تقابل بین افراد اشاره شده است. هرچند که فیلیپس خاطر نشان می‌کند، دانستن چگونه رفتار کردن در وضعیت‌های گوناگون بخشی از مهارت اجتماعی است. "مهارت‌های اجتماعی، رفتارهایی است اکتسابی که از طریق مشاهده، مدل‌سازی، تمرین و بازخورد آموخته می‌شود و دارای ویژگی‌های زیر است رفتارهای کلامی و غیر کلامی را در برمی‌گیرد و پاسخ‌های مناسب و موثر را در بردارند، بیشتر جنبه تعاملی داشته، تقویت‌های اجتماعی را به حداکثر می‌رسانند و بر اساس ویژگی‌ها و محیطی که فرد در آن واقع شده است، توسعه می‌یابند و از طریق آموزش رشد می‌کنند" (میچلسون ۱۹۸۳).

در سال‌های اخیر توجه زیادی به مبحث تعامل اجتماعی شده است. چراکه بررسی‌های متعدد نشان می‌دهند، کمبود مهارت‌های اجتماعی تأثیر منفی بر کارکرد تحصیلی دانش‌آموزان داشته، در روابط بین فردی و حوزه‌های رفتاری عاطفی مشکل ایجاد می‌کند، مشکلات یادگیری کودک را تشدید می‌کند، مانع پیشرفت او می‌شود و سرانجام به عواقب نامطلوب در دوران تحصیل او می‌انجامد. سازگاری دانش‌آموزان را کاهش می‌دهد و آنها را با ناتوانی در تمامی امور مواجه می‌سازد، در دانش‌آموزانی که قادر به انجام خواسته‌های کلاسی نیستند، احساس دردناکی از بی‌کفایتی، اضطراب، کاهش انگیزش و ناسازگاری‌های رفتاری به وجود می‌آورد. مهارت‌های اجتماعی رفتارهایی هستند که به مردم برای کنش متقابل با دیگران کمک می‌کنند. در مدرسه، کنش متقابل ممکن است. با هم کلاسی‌ها، معلمان و سایر کارکنان مدرسه باشد. در مراحل بعدی زندگی، این کنش متقابل با همکاران، سرپرستان، دوستان و افراد دیگری برقرار می‌شود که شخص ملاقات می‌کند.

تعاریف فراوان و متعددی از مهارت‌های اجتماعی وجود داشته که مهمترین آنها عبارتند از:

* لیبیت ولوین سن (۱۹۷۳): توانایی‌های پیچیده‌ای برای ظاهر ساختن رفتارهایی که به طور مثبت یا منفی تقویت می‌شوند و ظاهر ساختن رفتارهایی که توسط دیگران مورد تنبیه یا خاموش قرار می‌گیرد.

* فیلیپس (۱۹۷۸): کسی دارای مهارت اجتماعی است که بادیگران طوری ارتباط برقرار کند که بتواند به حقوق، رضایت خاطر و یا انجام وظایف خود در حد معقولی دست یابد. بی‌آنکه حقوق، رضایت خاطر یا وظایف دیگران را نادیده بگیرند و در عین حال بتواند در این مورد تعاملی با دیگران داشته باشد.

* ویلفورد (۱۹۸۰): مهارت‌های اجتماعی استفاده از راهبردهای کارآمد در انجام کارها به تناسب موقعیت‌ها و استعداد‌های فرد اجرا کننده است.

* کلی (۱۹۸۲): مهارت‌های اجتماعی رفتارهای معین و آموخته شده‌ای هستند که افراد در روابط بین فردی خود برای کسب تقویت‌های محیطی یا حفظ آنها انجام می‌دهند.

* اشلانت و مک فال (۱۹۸۵): مهارت اجتماعی عبارتست از آن دسته از فعالیت‌هایی که فرد به واسطه آنها به گونه‌ای رفتار کند که دیگران او را با کفایت و شایسته تلقی کنند. در واقع مهارت‌های اجتماعی، توانایی‌های لازم فرد، برای انجام رفتارهای هدفمند و موفقیت آمیز زندگی روزمره می‌باشند.

* شنایدروهمکاران (۱۹۸۵): مهارت‌های اجتماعی به عنوان وسیله ارتباط میان فرد و محیط تلقی می‌شود که این وسیله برای شروع ادامه ارتباط سازنده و سالم با همسالان به عنوان بخش مهمی از بهداشت روانی مورد استفاده واقع می‌شود.

*هالینگر (۱۹۸۷): مهارت‌های اجتماعی عبارت است از مهارتهایی که برای داشتن ارتباط مثبت با دیگران و پذیرش توسط آنها ضروری است.

*لیبرمن (۱۹۸۹): مهارت‌های اجتماعی همه رفتارهایی است که به ما کمک می‌کند تا با احساسات و نیازهای مان بنحو واقعی در ارتباط باشیم و به اهداف بین فردیمان برسیم.

*سگرین (۲۰۰۱): مهارت‌های اجتماعی توانایی ایجاد روابط متقابل مناسب و اثربخش با دیگران است.
*اسلی و گوارا (۲۰۰۳): مهارت اجتماعی را مترادف با سازگاری اجتماعی می‌دانند. از نظر آنها مهارت‌های اجتماعی عبارت است از توانایی‌های ایجاد ارتباط متقابل با دیگران در زمینه خاص اجتماعی، به طوری که در عرف جامعه قابل قبول و ارزشمند باشد.
*ماتسون (۲۰۰۳): مهارت‌های اجتماعی به عنوان رفتارهای قابل مشاهده و قابل اندازه‌گیری هستند که استقلال، قابلیت پذیرش و کیفیت مطلوب زندگی را بهبود می‌بخشد.

*سیون ویولداس (۲۰۰۷): مهارت‌های اجتماعی مهارتهایی است که به افراد اجازه می‌دهند تا تعاملات مثبتی را با دیگران شروع کرده و ادامه دهند و شامل مهارتهایی مانند برقراری ارتباط، حل مسئله، تصمیم‌گیری، خودمدیریتی و روابط با همسالان می‌باشد.

*لانیس و فروسنی (۲۰۰۸): مهارت‌های اجتماعی اغلب به عنوان مجموعه‌ی پیچیده‌ای از مهارت‌ها در نظر گرفته شده است که شامل ارتباط، حل مسئله و تصمیم‌گیری، جرات ورزی، تعاملات با همسالان و گروه و خودمدیریتی می‌شود.
"همکاری، مشارکت با دیگران، کمک کردن، آغازگر رابطه بودن، تقاضای کمک کردن (کمک طلبی)، تعریف و تمجید از دیگران، تشکر و قدردانی، جرات ورزی، مسئولیت‌پذیری رفتارهای آموخته شده قابل مشاهده‌ای اند که فرد را قادر به برقراری رابطه موثر با دیگران می‌سازد" (گرشام والیوت، ۱۹۹۰).

"مهارت‌های اجتماعی بر رفتارهای فراگرفته مطلوبی اشاره دارد که در دراقادری سازد با دیگران رابطه مطلوبی داشته و از واکنش‌های نامعقول اجتماعی خودداری کند. مهارت‌های اجتماعی طیف گسترده‌ای از رفتارها از قبیل توانایی شروع ارتباط موثر و مناسب با دیگران، ارائه پاسخ‌های مفید و شایسته، تمایل به رفتارهای سخاوتمندانه، همدلانه و یاریگرانه، پرهیز از تمسخر، قلدری و زورگوئی به دیگران را شامل می‌شود. این مهارت‌ها برای سازش یافتگی و کارکرد به‌هنگام مهم هستند و نارسائی در مهارت‌های اجتماعی به طور نزدیکی با اختلالات روانی و مشکلات رفتاری مرتبط هستند" (ماتسون و همکاران، ۲۰۰۰).

آنچه باعث عملکرد مناسب اجتماعی افراد خواهد شد، مهارت‌های اجتماعی است. مهارت‌های اجتماعی در بسیاری از زمینه‌های عملکردی در زندگی افراد مانند رفتار مناسب، عزت نفس بالا، میزان شاد بودن و رضایت از زندگی نقش دارد. مهارت‌های اجتماعی رفتارهایی هستند که رشد آنها می‌تواند به عملکرد موثر و مفید فرد در جامعه کمک نماید. کمبودها و نقص‌ها در رشد مناسب مهارت‌های اجتماعی نیز به طور مشابه اثرات نامطلوبی بر سطح عملکرد کنونی و آینده فرد دارد. مشکلات اجتماعی را می‌توان نتیجه عملکرد ناکافی رفتارهای اجتماعی در نظر گرفت. ضعف مهارت‌های اجتماعی عامل تعیین‌کننده‌ای در افزایش مشکلات روانی اجتماعی کودکان و نوجوانان است. افزایش خشونت، روی آوردن به مواد مخدر و ترک تحصیل از جمله پیامدهای کاستی‌های رشد مهارت‌های اجتماعی برای کودکان و نوجوانان محسوب می‌شود.

ناتوانی در بیان احساسات و روابط رضایت بخش با دیگران به بهای گرانی تمام می‌شود و کمبود مهارت‌های اجتماعی، ظرفیت افراد را برای مراقبت از خودشان و سازگاری با فشارهای روزانه محدود کرده، آنها را آسیب‌پذیر می‌کند. این درحالی است که مهارت‌های اجتماعی به افراد اجازه می‌دهد تا علایق خود را دنبال کنند، در فرصتهای زندگی پیشرفت کنند و با پاداشی که زندگی به آنها می‌دهد، عاطفی‌تر زیست کنند. مهارت‌های اجتماعی برای سازش یافتگی و کارکرد به‌هنگام مهم هستند و نارسائی در مهارت‌های اجتماعی به طور نزدیکی با اختلالات روانی و مشکلات رفتاری مرتبط هستند. مهارت‌های اجتماعی به عنوان مهمترین مصداق اجتماعی شدن و سازگاری اجتماعی بوده و یکی از مهمترین جنبه‌های رشد اجتماعی محسوب می‌شوند که نشان‌دهنده سازش متقابل با محیط اجتماعی است.

اگرچه تعاریف زیادی برای مهارت‌های اجتماعی ارائه شده، اغلب صاحب نظران عقیده دارند که مهارت‌های اجتماعی شش ویژگی دارند:

*ابتدا از طریق یادگیری (برای مثال، مشاهده، الگوسازی، تمرین و بازخورد) کسب می‌شوند.

*شامل رفتارهای غیر کلامی و کلامی مجزا و خاصی هستند.

*عاطفه و رفتار مناسب را نیز در برمی‌گیرند.

*از طریق تقویت اجتماعی ارتقا می‌یابند.

*شامل تعامل با محیط و همراه با واکنش‌های مناسب می‌شوند.

*انجام آنها از ویژگی‌های محیطی تأثیر می‌پذیرد.

بنابراین، مهارت‌های اجتماعی رفتارهایی هستند که آموخته می‌شوند و بر روابط با هم‌سالان و بزرگسالان تأثیر می‌گذارند. معمولاً مهارت‌های اجتماعی رابه عنوان صفات شخصیتی عمومی در نظر نمی‌گیرند و آنها را رفتارهای خاص موقعیتی و مجزایی می‌دانند که سن، جنس، وضعیت اجتماعی و تعامل با دیگران، بر آنها تأثیر می‌گذارند. آموزش مهارت‌های اجتماعی چهارهدف اولیه دارد:

الف: بهبود فراگیری مهارت‌های اجتماعی؛

ب: بهبود عملکرد مهارت‌های اجتماعی؛

ج: کاهش یا برطرف کردن مشکلات رفتاری؛

د: تسهیل تعمیم دهی و نگهداری مهارت‌های اجتماعی.

در مجموع هارجی و همکاران (۱۹۹۴) بر این نکات تأکید دارند: (۱) نخست این که رفتارهای اجتماعی هدفمندند. مالزاین رفتارها برای کسب نتایج مطلوب استفاده می‌کنیم و بنابراین برخلاف سایر رفتارها که اتفاقی یا غیرتعمدی هستند. مهارت‌های اجتماعی هدف دارند. (۲) دومین ویژگی رفتارهای اجتماعی ماهرانه، به هم مرتبط بودن این توانایی هاست؛ یعنی آنان رفتارهای متفاوتی هستند که به منظور هدف ویژه مورد استفاده قرار می‌گیرند و مابه طور همزمان از آن‌ها استفاده می‌کنیم. (۳) سومین ویژگی مهارت‌های اجتماعی متناسب بودن آن با وضعیت است. فردی از لحاظ اجتماعی ماهر است که بتواند رفتارهایش را متناسب با انتظارات دیگران تغییر دهد. به این ترتیب داشتن ارتباط ماهرانه بستگی به استفاده صحیح (از لحاظ بافتی) و تسهیل کننده (از نظر رفتاری) از شیوه‌های برقراری ارتباط مناسب کارآمد با دیگران دارد. (۴) چهارمین ویژگی مهارت‌های اجتماعی این است که این مهارت‌ها در واقع واحدهای رفتاری مجزا هستند. فردی که از لحاظ اجتماعی مهارت داری قادر است رفتارهای مختلف و مناسبی داشته باشد. این توانایی‌های اجتماعی را در قالب عملکرد، رفتاری پی‌ریزی می‌کنند. این نکته یکی از ویژگی‌های بارز ارتباط اجتماعی ماهرانه است. مهارت‌های اجتماعی، آموختنی است. در حال حاضر تمامی محققان اختلاف نظر دارند که اکثر رفتارهای اجتماعی آموختنی هستند. (۵) آخرین مورد از ویژگی‌های مهارت‌های اجتماعی این است که افراد بر این مهارت‌ها کنترل شناختی دارند؛ بنابراین کسی که از لحاظ اجتماعی کمبود مهارت دارد، ممکن است عناصر اصلی مهارت اجتماعی را فرا گرفته باشد، اما از فرآیندهای فکری لازم برای استفاده از این عناصر در تعاملات خود بی‌بهره باشد.

۲- گونه‌شناسی (انواع و طبقه‌بندی) مهارت‌های اجتماعی

استفنز (۱۹۷۸) مهارت‌های اجتماعی رابه چهار دسته اصلی تحت عنوان رفتارهای مربوط به محیط، رفتارهای مربوط به خود، رفتارهای میان فردی و رفتارهای مربوط به کار تقسیم کرده است. گلدشتاین (۱۹۷۸) نیز مهارت‌های اجتماعی رابه شش دسته کلی تقسیم کرده است: (۱) مهارت‌های اجتماعی آغازین شامل گوش دادن، شروع گفت و شنود، سؤال کردن، تشکر کردن، معرفی خود، معرفی کردن دیگران، احترام گذاشتن. (۲) مهارت‌های اجتماعی پیشرفته شامل تقاضای همکاری کردن، به گروه پیوستن، ارائه دستورالعمل، معذرت خواستن و متقاعد کردن دیگری. (۳) مهارت‌های مربوط به احساس شامل آگاهی از احساس خود و بیان آن، درک احساسات دیگران، تحمل خشم دیگران و تشویق خود. (۴) مهارت‌های جایگزین برای پرخاشگری شامل اجازه گرفتن، شریک شدن، کمک به دیگران، مذاکره کردن، خویشتنداری، پافشاری بر حقوق خود، واکنش در برابر آزار، پرهیز از آزار رساندن به دیگران دوری جستن از نزاع. (۵) مهارت‌های مربوط به مواجهه با فشار شامل ابراز شکایت، تحمل بی‌توجهی دیگران، حمایت کردن از دوستان، واکنش در برابر شکست، تحمل تهمت، تحمل فشار گروه. (۶) مهارت‌های برنامه ریزی شامل تصمیم‌گیری برای انجام کار، پیدا کردن عامل ایجاد مشکل، هدف داشتن، اولویت بندی کردن مشکلات و تمرکز داشتن در کار. هارجی و همکاران (۱۹۹۴) انواع مهارت‌های اجتماعی را شامل موارد زیر می‌دانند:

۱- ارتباط غیرکلامی: این نوع ارتباط (که اشاره به استفاده از حرکات بدن دارد) باتوجه به بافت موقعیت اهداف متفاوتی را حاصل می‌کند، ارتباط غیر کلامی می‌تواند به طور کامل جایگزین گفتار شود، مثل شخص کر و لال یا بازیگران پانتومیم که برای برقراری ارتباط فقط از دست‌ها و حرکات بدنی خود کمک می‌گیرند. رفتارهای غیر کلامی بر غنای کلماتی که نشانگر حالات هیجانی هستند، می‌افزایند، مثلاً هنگام خوشحالی لبخند می‌زنیم، یا موقع تعجب ابروها را بالا می‌بریم.

۲- پاداش و تقویت: تقویت یکی از مهارت‌های اجتماعی مهم است که می‌توان از طریق آن عملکرد دیگران، تصمیمات دیگران و نگرش‌های افراد را شکل داد.

۳- پرسش: یکی از رایج‌ترین و در عین حال ساده‌ترین مهارت‌هاست. همچنین مهم‌ترین شکل تعامل انسانی، ارتباطی است که، بر مبنای پرسش و پاسخ پی‌ریزی می‌شود. این دو نه تنها راهی برای شروع گفتگو هستند، بلکه انجام آن را خیلی آسان‌تر می‌سازند و اهداف مختصی را برآورده می‌کنند.

۴- بازگرداندن: بازگردانی شامل دو مهارت اصلی به نام‌های بازگرداندن احساسات و تشریح است. تشریح عبارت است از باز تاباندن یا برگرداندن چکیده اظهارات مصاحبه شونده به خود او یا تأکید بر مفاد خبری (نه عواطف) آنها (مثلاً افکار، ایده‌ها و توضیحات) به زبان خودمان. منظور از بازگرداندن احساس این است که با تأکید بر احساسات به‌جای جنبه‌های شناختی صحبت‌های مصاحبه شونده، درباره ماهیت گفته‌های او به زبان خودمان بازخورد بدهیم.

۵- آماده‌سازی: چیزی بیش از معارفه‌ای ساده در شروع یک برخورد اجتماعی است. این مهارت به فراخور بافتی که تعامل در آن صورت می‌گیرد، می‌تواند اعمال مختلفی را شامل شود منظور اصلی از این مهارت عبارت است از: ۵-۱- ایجاد حالت آمادگی در شرکت‌کنندگان از طریق برقراری تفاهم، جلب توجه و ایجاد انگیزش. ۵-۲- مشخص کردن انتظارات شرکت‌کنندگان و سطح آگاهی آنان درباره موضوع مورد نظر. ۵-۳- نشان دادن اهداف مقبول به شرکت‌کنندگان. ۵-۴- تشریح کارکردهای طرفین و محدودیت‌های آنان. ۵-۵- ایجاد رابطه با برخوردهای قبلی (یا با ملاقات‌های آتی). ۵-۶- تعیین سطح اطلاعات شرکت‌کنندگان در مورد موضوع مورد بحث.

۶- خاتمه دادن: خاتمه اجتماعی عبارت است از به جای گذاردن احساسی خوب راجع به مبادله اجتماعی در شرکت‌کنندگان و نیز ابراز تمایل جهت انجام ملاقات‌های بعدی

۷- توضیح دادن: توضیح دادن یعنی تفهیم مطلب و مسائل به دیگران. مهارت توضیح دادن یکی از مهمترین و رایج‌ترین مهارت‌های اجتماعی است. وظیفه اصلی توضیح دهنده این است که ببیند چطور بین پیچیدگی توضیحات و توانایی مخاطبان خود توازن ایجاد کند و توضیحات وی باید در چه سطحی باشد.

۸- گوش دادن: گوش دادن یکی از مؤلفه‌های اصلی ارتباط میان فردی است، زیرا در صورت عدم وجود آن، ارتباطات سطحی یا مختل خواهند شد. گوش دادن به خودی خود روی نمی‌دهد، بلکه شنونده می‌کوشد احساسات و حقایق را که می‌شنود درک کند. گوش دادن عبارت است از تمرکز بر پیام‌های کلامی و غیر کلامی سخنگو و در عین حال ابراز فعالانه کلامی و غیر کلامی. ۹- افشای خود: اظهار نظرها یا افشای طرفین، بخش قابل توجهی از تعامل را تشکیل می‌دهد. افشا ممکن است اظهار نظری در مورد سایرین، مکان‌ها یا رویدادها و یا اظهارات ذهنی ما درباره خودمان باشد. افشای خود فرایندی است که از طریق آن شخص «الف» به طور کلامی و یا غیر کلامی اطلاعاتی را در مورد خودش در اختیار شخص «ب» که پیش از این از آنها بی‌خبر بوده است، می‌گذارد.

۱۰- نفوذ: این مهارت برای متخصصان اهمیت زیادی دارد، زیرا گاهی مجبورند موافقت مراجعان را برای پذیرش دیدگاهی دیگر یا انجام توصیه‌های خود جلب کنند. وقتی نفوذ اجتماعی اتفاق می‌افتد که اعمال یک فرد موجب وقوع رفتارها یا اتفاقاتی در زندگی طرف مقابل می‌گردد. فرد نفوذ کننده می‌تواند، ادراکات، هیجانات یا کنش‌های طرف مقابل خود را تحت نفوذ خویش درآورد.

۱۱- تعامل در گروه‌ها و رهبری: گروه‌ها، مجموعه‌ای از افراد هستند که بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند و در خلال تعقیب هدف یا اهداف مشترک خود، به یکدیگر وابسته می‌شوند و سپس نسبت به این واحد اجتماعی تعلق خاطر پیدا می‌کنند. رهبری تقریباً مترادف با عمل تأثیرگذاری بر اعضای گروه و نفوذ در آن‌هاست؛ اما باید این نکته را هم متذکر شد که رهبر و رهبری با هم فرق دارند، اگر چه افرادی خاصی به عنوان رهبر برگزیده می‌شوند اما هر یک از اعضای گروه می‌توانند رهبری را انجام دهند، رهبر می‌تواند از طریق تشویق گروه به شرکت در فرایند تصمیم‌گیری و حل مسائل، کاهش تنش گروه، حمایت و تشویق تمامی اعضا باروری گروه را افزایش داده و بقای آن را تضمین کند.

۱۲- ابراز وجود: ابراز وجود رفتاری است که شخص را قادر می‌سازد به نفع خودش عمل کند، بدون هرگونه اضطرابی روی پاهای خودش بایستد، احساسات واقعی خود را صادقانه ابراز کند و بدون بی‌توجهی به حقوق دیگران، حق خود را بگیرد.

مریل وکاندرلا (۱۹۹۷) ابعاد مهارت‌های اجتماعی رابه شکل زیرتوصیف کرده اند: (۱) روابط با همسالان: شامل مهارت‌های کمک و یاری به همسالان در مواقع نیاز، حمایت از همسالان در زمان بروز مشکلات، شریک کردن دوستان در شادی‌ها، برعهده گرفتن نقش رهبری در فعالیت‌های دوستانه، حساس بودن نسبت به احساس دوستان، مشارکت در بحث‌ها. (۲) خودمدیریتی: شامل مهارت‌های حفظ آرامش در زمان بروز مشکل و بحران، کنترل خود در زمان خشم، پذیرش محدودیت‌های مصالحه و سازش در زمان تعارض، پاسخگویی به تمسخر دیگران از طریق بی‌توجهی به آن، همکاری با دیگران در موقعیت‌های مختلف، پذیرش انتقادها. (۳) مهارت‌های تحصیلی: شامل مهارت‌های انجام کارها به صورت مستقل، نشان داده مهارت‌های تحصیلی مستقل، توجه به دستورات معلم و انجام تکالیف، استفاده مناسب از اوقات فراغت، تقاضای کمک در زمان نیاز، عملکرد مناسب در زمان آشفستگی. (۴) مهارت پذیرش دستورات: شامل مهارت‌های پیگیری تکالیف و درس‌ها و نقش‌ها، عکس‌العمل‌های مناسب به انتقادات سازنده، کنار گذاشتن کار یا ترک کردن محل در زمان نامناسب، کنار گذاشتن یک ویژگی یا خصیصه در صورت مقتضی، به انجام رساندن وظایف و مسئولیت‌های واگذار شده. مهارت قاطعیت: شامل مهارت‌های شروع صحبت با دیگران، تصریح و تأیید

تعریف‌ها و تمجیدها، دعوت از همسالان برای بازی، شرکت در فعالیت‌های گروهی، انتقاد از موارد نادرست، معرفی خود به افراد جدید.

بارب بیدکس و ساکاجوان (۲۰۰۲) مهارت‌های اجتماعی را به شرح زیر دسته‌بندی کرده‌اند: (۱) مهارت‌های گوش دادن: توانایی نشستن و گوش دادن به افرادی که پیرامون ما هستند. (۲) مهارت‌های اجتماعی: این مهارت‌ها شامل مؤلفه‌هایی چون احترام، مذاکره، کمک خواستن، تشکر کردن و... می‌باشد. (۳) مهارت‌های مقابله با خشم: در این مهارت فرد باید بداند که خشمگین شدن خوب است اما خشونت آمیز صحبت کردن یا کار کردن درست نیست. همچنین این مهارت به درک نحوه برخورد و تعامل با فردی که خشمگین است رانیزدربرمی گیرد. (۴) مهارت‌های برخورد با احساسات: این مهارت مهم است که فرد بداند چگونه احساسات خود را بیان نماید که دیگران آنرا درک کنند یا احساسات خود را متناسب با موقعیت ابراز نمایند. برای مثال در موقع بداند که قهقهه زدن مناسب است یا نیست همچنین فرد باید یاد بگیرد که چگونه احساسات دیگران را تشخیص بدهد تا بتواند عکس العمل نشان دهد. (۵) مهارت‌های تفکر قبل از عمل: برخی از افراد بصورت تکانشی صحبت یا عمل می‌کنند؛ بنابراین نیاز دارد یاد بگیرند درباره آنچه که م‌یخواهند حرف بزنند یا عمل کنند، توقف نموده سپس فکر کرده و بعد تصمیم بگیرند که درباره آن اقدام کنند. (۶) مهارت پذیرفتن پیامدها: افراد باید یاد بگیرند زمانی که مرتکب اشتباهی در گفتار یا کردار می‌شوند پیامدهای آنرا بپذیرند. (۷) مهارت‌های برخورد با فشار همسالان: بسیاری از بچه‌ها دوست دارند، آنچه را که دیگران از آنها تقاضا می‌کنند به انجام برسانند، حتی زمانی که می‌دانند آن خواسته اشتباه است. آنها فکر می‌کنند که با انجام این کار دیگران را وادار به دوست داشتن خودشان می‌کنند. این ضروری است که بچه یاد بگیرند که با گفتن پاسخ نه به شیوه‌ای مؤدبانه تسلیم فشار همسالان نشوند. (۸) مهارت‌های رشد خودپنداره: بزرگسالان و والدین باید با تمرکز بر امور مثبت، در رشد خودپنداره به کودکان و نوجوانان کمک کنند. والدین باید به کشف استعدادها و توانایی‌های فرزندان خود نظیر توانایی در یادگیری موسیقی‌ها ورزش‌ها، هنر و غیره یاری رسانده و مشوق آنها باشند. برخی از کودکان اغلب بر کاستی‌های و ناتوانی‌های خویش تمرکز می‌کنند و از شناخت توانایی‌ها و نقاط قوت خویش عاجزند و نیازمند راهنمایی هستند. (۹) مهارت‌های حل مسأله: بچه‌ها باید نحوه برخورد با مسائل و مشکلات را یاد بگیرند. بنابراین باید آنها را در تشخیص مشکل، جمع‌آوری اطلاعات لازم برای بررسی مشکل و... آنها را یاری کرد.

تایر (۲۰۰۷) مهارت‌های اجتماعی را شامل موارد ذیل می‌داند: (۱) توانایی حفظ آرامش یا برخورداری ازسطحی بردباری در برابر اضطراب ناشی از موقعیت‌های اجتماعی اضطراب‌آور، (۲) مهارت‌های گوش دادن مثل بازخورد دادن، (۳) همدلی در موقعیت‌های مختلف با دیگران، (۴) برقراری رابطه‌ی دوستانه با دیگران و ادامه دادن به تعاملات با افراد مختلف، (۵) خود اقباشی، (۶) تماس چشمی مناسب.

۳- اصول تحلیل جامعه‌شناختی مهارت‌های اجتماعی

سوالات شش‌گانه اساسی در تحلیل جامعه‌شناختی مهارت‌های اجتماعی درایران عبارتنداز (نمودار شماره ۱):

- ماهیت و میزان مهارت‌های اجتماعی درایران چیست و چگونه قابل شناسایی، سنجش و اندازه‌گیری است؟ ابعاد و مولفه‌های آن کدامند؟
- الگوهای اجتماعی مهارت‌های اجتماعی درایران (برحسب جنس، سن، تحصیلات، وضع تاهل، دین، طبقه اجتماعی، حوزه‌های اجتماعی شهری و روستائی) چگونه است؟
- علل و عوامل موثر بر مهارت‌های اجتماعی درایران کدامند؟ چه عواملی موجب شکل‌گیری مهارت‌های اجتماعی درایران می‌شوند؟ پیشایندهای مهارت‌های اجتماعی درایران کدامند؟ پیشایندهای مهارت‌های اجتماعی رامی‌توان در چندبخش طبقه‌بندی نمود: (۱) ویژگی‌های شخصیتی، (۲) نظام آموزشی، (۳) نظام خانواده؛ (۴) عوامل اجتماعی، (۵) ورزش، (۶) دین، (۷) رسانه‌ها و فناوری‌های نوین و (۸) نظام فرهنگی.
- مهارت‌های اجتماعی دربردارنده چه اثرات و پیامدهائی درحوزه‌های مختلف فردی، خانوادگی، شغلی و اجتماعی درایران هستند؟ کارکردهای (پسایندهای) مهارت‌های اجتماعی درایران کدامند؟ پسایندهای مهارت‌های اجتماعی رامی‌توان در چنددسته طبقه‌بندی نمود: (۱) اثرات فردی، شخصیتی و روانی، (۲) اثرات آموزشی، (۳) اثرات شغلی و سازمانی (محیط کار)، (۴) اثرات خانوادگی، (۵) اثرات اجتماعی.
- کدامین متغیرها با مهارت‌های اجتماعی همبستگی دارند؟ همبسته‌های مهارت‌های اجتماعی درایران کدامند؟
- جنبه‌های مختلف آموزش مهارت‌های اجتماعی و اثربخشی آن کدامند؟ مکانیسم‌های آموزش مهارت‌های اجتماعی چیست؟

پسایندهای مهارت‌های اجتماعی:

- ۱) **اثرات فردی، شخصیتی و روانی:** نهاد کلامی، احساس بهزیستی، احساس خوشبختی، امیدواری، کیفیت زندگی، رضایت از زندگی، تاب آوری، سلامت روانی (عزت نفس، افسردگی، اضطراب)، سلامت معنوی، کمروزی، سرمایه روانشناختی و احساس تنهایی.
- ۲) **اثرات آموزشی:** موفقیت تحصیلی
- ۳) **اثرات شغلی و سازمانی (محیط کار):** رضایت شغلی، بهره‌وری، انگیزش شغلی، عملکرد شغلی، مدیریت و رهبری.
- ۴) **اثرات خانوادگی:** رضایت زناشویی و ثبات زناشویی
- ۵) **اثرات اجتماعی:** حل مسئله اجتماعی، کمال (بلوغ) اجتماعی و رشد اجتماعی، رضایت اجتماعی، پذیرش و مقبولیت (مطابقت) اجتماعی، رفتار فرا اجتماعی (مساعادت اجتماعی و نوع دوستی)، مسئولیت پذیری اجتماعی، سازگاری و تطابق اجتماعی، تاب‌آوری اجتماعی، کارایی اجتماعی، عملکرد اجتماعی، سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، معاشرت پذیری، سلامت اجتماعی، روابط و وضعیت اجتماعی، آسیب‌های اجتماعی، رفتارهای پرخطر و ضد اجتماعی، رفتارهای قلدرم‌شانه، اثربخشی اجتماعی و عاطفی.

مهارت‌های اجتماعی:

- ۱) **الگوهای اجتماعی:** مهارت‌های اجتماعی بر اساس سن، جنس، گروه‌های خاص، بیماران روانی و نادانان جسمی ذهنی.
- ۲) **سبب‌های مهارت‌های اجتماعی و ایجاد و مولفه‌های آن**
- ۳) **اثر بخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی**
- ۴) **همبستگی‌ها**
- مهارت‌های اجتماعی

پسایندهای مهارت‌های اجتماعی:

- ۱) **ویژگی‌های شخصیتی:** عزت نفس، خودارزشمندی، خودکارآمدی، کمال گرایی، هوش هیجانی، احساس تنهایی، اضطراب اجتماعی، کمروزی، خودشکوفایی، سرسختی روانشناختی، هويت يابي، تفکر انتقادی و سبک های تفکر.
- ۲) **نظام آموزشی:** یادگیری مشارکتی، فرآیندهای آموزش و تدریس مهارت‌های اجتماعی، جومدرسه، منابع و مشون درسی، کتاب‌های تعلیمات اجتماعی
- ۳) **نظام خانواده:** عملکرد خانواده، سبک دلبستگی، سبک فرزندپروری، ارتباطات خانواده
- ۴) **عوامل اجتماعی:** هویت اجتماعی، حمایت اجتماعی، خودکارآمدی اجتماعی، عزت نفس اجتماعی، هوش اجتماعی، علاقه اجتماعی، پیگتانی اجتماعی، تعهد اجتماعی، پیوند اجتماعی، اعتماد اجتماعی و کیفیت روابط دوستی
- ۵) **اثرات:** دین، رسانه‌ها و فناوری‌های نوین، سواد رسانه‌ای، اینترنت، بازی رایانه‌ای، اعتیاد اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی
- ۶) **نظام فرهنگی:** ارزش‌های انسانی و فضائل اخلاقی، جامعه پذیری، سبک زندگی، سرمایه فرهنگی

۴- سابقه اولیه مطالعات و تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران

الف) مطالعات نظری مهارت‌های اجتماعی

موج اول در خصوص مهارت‌های اجتماعی در ایران اختصاص به انتشار ترجمه کتاب‌های مرجع و نخستین در این حوزه داشته است. ترجمه کتاب "آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان" نوشته کارتلج و میلیرن توسط محمدحسین نظری نژاد که توسط موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی در سال ۱۳۶۹ (چاپ اول) منتشر شد. دومین و مهمترین منبع مرجع در این حوزه کتاب "هارجی، ساندروز و دیکسون" تحت عنوان "مهارت‌های اجتماعی در ارتباطات میان فردی" بوده که توسط خشایار بیگی و مهرداد

نمودار شماره ۱) ابعاد گوناگون تبیین مهارت‌های اجتماعی در ایران به تفکیک حوزه‌های شش‌گانه آن

فیروزبخت ترجمه و در سال ۱۳۷۷ توسط انتشارات رشد (چاپ اول) انتشار یافته که البته چاپ هفتم این ترجمه در سال ۱۳۹۳ بوده است. سومین منبع مرجع کتاب "متسون و اولندیک" تحت عنوان "بهبودبخشی مهارت‌های اجتماعی کودکان" است که توسط احمدبه پژوه به فارسی ترجمه و در سال ۱۳۸۴ توسط انتشارات اطلاعات چاپ شده است. چهارمین منبع علمی اختصاص به کتاب "آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان" نوشته کی متیسن می باشد که توسط ملیحه وفائی و انتشارات مبین اندیشه (سال ۱۳۹۳) ترجمه و چاپ شده است.

ب) تحقیقات تجربی مهارت‌های اجتماعی

اولین تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران اختصاص به هشت پژوهش داشته که در طی سالهای ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۳ در مجلات علمی پژوهشی منتشر گردیده اند:

- ۱- سیما شهیم (۱۳۷۸) "بررسی مهارت اجتماعی در گروهی از کودکان عقب‌مانده ذهنی آموزش پذیر با استفاده از نظام درجه‌بندی مهارت اجتماعی".
- ۲- سیما شهیم (۱۳۸۱) "بررسی مهارت اجتماعی در گروهی از دانش آموزان نابینا از نظر معلمان".
- ۳- بهناز دوران، پرویز آزاد فلاح و جواد اژه ای (۱۳۸۱) "بررسی رابطه بازی‌های رایانه ای و مهارت‌های اجتماعی نوجوانان".
- ۴- فریده یوسفی و محمد خیر (۱۳۸۱) "بررسی پایایی و روایی مقیاس سنجش مهارت‌های اجتماعی ماتسون و مقایسه عملکرد دختران و پسران دبیرستانی در این مقیاس".
- ۵- سیما شهیم (۱۳۸۲) "مقایسه مهارت‌های اجتماعی و مشکلات رفتاری در گروه از کودکان عادی و مبتلا به اختلالات یادگیری در خانه و مدرسه".
- ۶- زهرا ارجمندی و سیداکبریان زاده (۱۳۸۲) "تاثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر رفتار سازگاران کودکان عقب مانده ذهنی خفیف".
- ۷- سیما شهیم (۱۳۸۳) "تحلیل عوامل مقیاس روش درجه بندی مهارت‌های اجتماعی برای کودکان پیش دبستانی".
- ۸- احمدرضانصرافهانی، مریم فاتحی زاده، فاطمه فتحی. (۱۳۸۳). "جایگاه مهارت‌های اجتماعی مورد نیاز دانش آموزان در کتاب‌های درسی عمومی دوره متوسطه".

۵- معرفی ابزارهای سنجش مهارت‌های اجتماعی و تحقیقات خارجی

الیوت و یاس (۱۹۹۱) در مقاله‌ای به ارزیابی ابزارهای مهارت‌های اجتماعی کودکان و نوجوانان پرداخته اند. این مقاله به عنوان راهنمای عمومی و چارچوبی آموزشی برای محققان تلقی می‌شود. مشخصات هنجاریابی و روان‌سنجی سه ابزار معتبر جهانی مورد بررسی واقع شده اند:

- ۱- ارزیابی رفتار اجتماعی استیفنز (۱۹۷۸)
 - ۲- مقیاس شایستگی اجتماعی و سازگاری مدرسه والکرومک کانل (۱۹۸۸)
 - ۳- نظام رتبه‌بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام والیوت (۱۹۹۰)
- در این گزارش انواع دوگانه پایایی وهم چنین انواع سه گانه روائی ابزارهای معتبر نیز گزارش شده اند. دماری ورافالو (۱۹۹۵) در مقاله خود به توصیف ۶ ابزار معتبر در حوزه سنجش مهارت‌های اجتماعی پرداخته اند که عبارتند از:
- ۱- مقیاس رفتار اجتماعی مدرسه میرل (۱۹۹۳)
 - ۲- نظام رتبه بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام والیوت (۱۹۹۰).
 - ۳- مقیاس رتبه بندی مهارت‌های اجتماعی واکسمن (۱۹۸۵).
 - ۴- مقیاس شایستگی اجتماعی و سازگاری مدرسه والکرومک کانل (۱۹۸۸).
 - ۵- مقیاس رتبه بندی های مقیاس های اجتماعی مدرسه میرل (۱۹۹۳).
 - ۶- سیاهه ارزیابی رفتار اجتماعی استیفنز و آرنولد (۱۹۹۲).
- مقاله میرل (۲۰۰۱) در ارزیابی مهارت‌های اجتماعی کودکان سعی درسطح‌های جاری و جهت‌گیری‌های نوین داشته‌اند. مقاله سه ابزار معتبر را در چندبخش مشخص معرفی کرده اند (منتشرکننده ابزار، هدف ابزار، نمونه هنجاریابی شده و مشخصات گویه‌ها و خرده مقیاس‌ها):

- ۱- مقیاس‌های رفتار اجتماعی مدرسه میرل (۱۹۹۳).
- ۲- مقیاس شایستگی اجتماعی و سازگاری مدرسه والکرومک کانل (۱۹۸۸)
- ۳- نظام رتبه‌بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام والیوت (۱۹۹۰)

پژوهش ماتسون و ویلکنز (۲۰۰۹) به معرفی روشهای روانسنجی ابزارهای مهارت‌های اجتماعی کودکان پرداخته‌اند. دونوع کلی آزمونهای "ایفاء نقش" و آزمونهای "مهارت‌های اجتماعی" مبنای طبقه‌بندی در نظر گرفته شده است. در بخش نخست ۸ آزمون و در بخش دوم ۴۰ آزمون بامشخصات طراح و سازنده آزمون فهرست و معرفی شده‌اند. باتوجه به بررسی انجام شده طی ۳۵ سال محققان دریافته‌اند که بیشترین ابزار مورد استفاده در تحقیقات عبارتند از: (۱) فرم ارزیابی مهارت‌های اجتماعی ماتسون (۱۹۸۳) مورد استفاده در ۲۲ تحقیق طی سالهای ۱۹۸۳ تا ۲۰۰۶. (۲) نظام رتبه‌بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام والیوت (۱۹۹۰) قابل استفاده در ۱۴ پژوهش طی سالهای ۱۹۸۹ تا ۲۰۰۶. (۳) فهرست مشکلات موقعیت‌های اجتماعی قابل استفاده در پنج تحقیق طی سالهای ۱۹۸۱ تا ۱۹۹۰.

در بخش دیگر پژوهش به ارائه گزارشی کامل و دقیق در خصوص بیشترین ابزارهای مورد استفاده مهارت‌های اجتماعی به تفکیک زبان کشورهای مختلف جهان اقدام شده که عبارتند از:

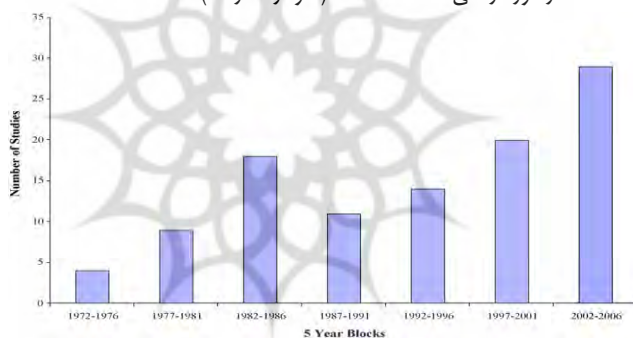
۱- فرم ارزیابی مهارت‌های اجتماعی ماتسون به زبانهای متعدد در کشورهای آمریکا، استرالیا، ژاپن، سوئیس، چین، بریتانیا، هند، فلسطین اشغالی و اسلواکی.

۲- نظام رتبه‌بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام والیوت به زبانهای مختلف در کشورهای آمریکا، ایران، اسلواکی، سوئیس و اسپانیا.

۳- سیاهه مهارت‌های اجتماعی ایندربیتزن (۱۹۹۲) در آمریکا، اسپانیا و آلمان.

۴- سیاهه مهارت‌های اجتماعی ریجیو (۱۹۸۶) در آمریکا، ایتالیا و برزیل.

در بخش سوم مقاله جدول مبسوط به ارائه نتایج در خصوص ویژگی‌های آزمون سنجی مقیاس‌های ۴۸ گانه سنجش مهارت‌های اجتماعی پرداخته که ۴۸ ابزار مورد نظر در چند بخش (تعداد گویه، روای، پایایی، گروه سنی مورد استفاده و انواع فرم‌های موجود) معرفی شده‌اند. در پایان گزارش نموداری از تحقیقات انجام شده مهارت‌های اجتماعی طی ۳۵ سال به تفکیک دوره‌های پنج ساله ارائه شده که نشان‌دهنده روند افزایشی تحقیقات مهارت‌های اجتماعی می‌باشد. کمترین پنج پژوهش در دوره زمانی ۱۹۷۲ تا ۱۹۷۶ تا بیش از ۳۰ مقاله در دوره زمانی ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۶ (نمودار شماره ۲).

نمودار ۲) روند تحقیقات مهارت‌های اجتماعی کودکان طی سالهای ۱۹۷۲ تا ۲۰۰۶ (ماتسون و ویلکنز، ۲۰۰۹)

کراوهمکاران (۲۰۱۱) به ارزیابی ابزارهای عملکرد و کارکرد اجتماعی کودکان و نوجوانان براساس مرور سیستماتیک طی سال‌های ۱۹۸۸ تا ۲۰۱۰ نموده‌اند که شامل معرفی ۸۶ ابزار مورد استفاده در مقالات ۷ مجله علمی پژوهشی در بخش‌های مختلف (عنوان ابزار، توصیف ابزار، مدل نظری، گروه سنی مورد استفاده، انواع فرم‌ها، نمونه انجام شده، هنجار آزمون، تحلیل عاملی، روایی، پایایی و تحلیل استنادی ابزارها) بوده‌اند.

کردایروهمکاران (۲۰۱۵) به ارزیابی کیفیت روان‌سنجی سنجش‌ها و ابزارهای مهارت‌های اجتماعی با تکیه بر مرور سیستماتیک و فراترکیب پرداخته‌اند. مقاله حاضر در تبیین مهارت‌های اجتماعی براساس چارچوب نظری کارکرد (عملکرد) اجتماعی افراد به انواع دو گانه عوامل موثر در شکل‌گیری کارکرد اجتماعی پرداخته‌اند: الف) عوامل درونی شامل رشد مغزی و فکری، مهارت‌های شناختی و شخصیت. ب) عوامل بیرونی شامل چهار دسته عوامل خانواده گروه همالان، طبقه اجتماعی و فرهنگ. کردایرو همکاران ۴۵ مورد (شامل ۹ گزارش و ۳۶ تحقیق) را مورد بررسی قرار داده‌اند که در آنها ۵۳ ابزار استفاده شده‌اند: ۴۰ ابزار عمومی و ۱۳ ابزار اختصاصی مهارت‌های اجتماعی. مقاله در بخش بعدی ۴۵ مطالعه انجام شده برای آزمون و پایایی ابزارهای سنجش مهارت‌های اجتماعی (شامل هدف تحقیق، جمعیت مورد مطالعه و یافته‌های نهایی تحقیق) معرفی شده‌اند. مشخصات ۱۳ ابزار معتبر اختصاصی شامل هدف ابزار، سال نشر، نوع مقیاس، تعداد پاره مقیاس، تعداد گویه و نوع تنظیم گویه‌ها در بخش مستقلی ارائه شده‌اند. جدول نهایی گزارش مربوط به پایایی و روایی ۱۳ ابزار اختصاصی سنجش مهارت‌های اجتماعی بوده است.

۶- چارچوب روش تحقیق

مطالعه حاضر از نوع کیفی بوده که در آن از روش "فرا ترکیب" استفاده شده است. فرا ترکیب مانند: فراتحلیل، برای یکپارچه‌سازی چندین مطالعه برای ایجاد یافته‌های جدید و تفسیر آنها به کار می‌رود. با این حال برخلاف فراتحلیل که بر داده‌های کمی و رویکردهای آماری تأکید دارد، فرا ترکیب بر مطالعات کیفی و تفسیر و تحلیل عمیق آنها به دلیل فهم عمیق تراست (پاترسون و همکاران، ۲۰۰۱ و بینج و دی، ۲۰۱۰). روش "فرا ترکیب" یکی از روش‌های پژوهشی کارآمد در عصر انفجار دانش شناخته شده است و این امکان را برای پژوهشگر فراهم می‌سازد تا به شیوه ساختارمندی از یافته‌های استخراج شده از مطالعات کیفی مرتبط با موضوع تحقیق استفاده نماید. انواع مطالعات کیفی را می‌توان در فرا ترکیب شرکت داد. این مطالعات می‌توانند فقط منحصر به مقالات چاپ شده در مجلات باشند و یا از انواع دیگر مطالعات نیز مانند کتاب، فصول کتاب، گزارشات و پایان نامه‌ها نیز می‌توان بهره برد. هفت مرحله برای انجام فرا ترکیب ارائه شده که این مراحل عبارتند از: (۱) تنظیم و طرح سؤال پژوهش؛ (۲) بررسی و مرور ادبیات به شکل نظام‌دو سیستماتیک؛ (۳) جست و جو و انتخاب مقاله‌های مناسب؛ (۴) استخراج اطلاعات مقاله‌ها و هم‌تونی؛ (۵) تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی؛ (۶) کنترل کیفیت و (۷) ارائه یافته‌ها (سندلوسکی و باروسو، ۲۰۰۷). اطلاعات تحقیق با استفاده از کلیدواژه "مهارت‌های اجتماعی" و "مهارت‌های اجتماعی" تا بهمن ماه سال ۱۳۹۷ (زمان اجرای تحقیق) با استفاده از سه منبع اینترنتی ذیل گردآوری شده است: الف) پایگاه اطلاعات علمی جهاددانشگاهی (sid)، ب) پایگاه اطلاع‌رسانی نشریات علمی ایران (magiran) و ج) پایگاه‌های اختصاصی الکترونیکی مجلات علمی پژوهشی مصوب وزارت علوم.

۷- تحلیل داده‌های تحقیق

۷-۱- روند تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران

سال انتشار مقاله پژوهشی یکی از متغیرهای تحقیق حاضر بوده که یافته‌ها نشان داده که در طی سالهای ۱۳۷۸ تا بهمن ماه ۱۳۹۷ (زمان اجرای تحقیق حاضر) انتشار مقالات روندی افزایشی و صعودی داشته است. در سالهای ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳ تعداد ۸ مقاله (۵ درصد) پژوهشی در حوزه مهارت‌های اجتماعی به چاپ رسیده در حالی که در سال ۱۳۸۴ درصد تحقیقات مربوطه به تنهایی ۴ درصد را گزارش داده است. از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ شاهد روند افزایشی در خصوص چاپ مقالات در مجلات علمی پژوهشی بوده‌ایم. ۷۲ درصد تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران اختصاص به سالهای ۱۳۹۰ تا کنون داشته و این داده هانشان از روند فزاینده تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران طی سال‌های پیش می‌باشد (جدول شماره ۱).

جدول ۱) توزیع فراوانی تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران برحسب سال چاپ مقاله

موضوع	تعداد	درصد	موضوع	تعداد	درصد
۱۳۷۸	۱	۱	۱۳۸۹	۹	۴
۱۳۸۱	۳	۲	۱۳۹۰	۲۰	۸
۱۳۸۲	۲	۱	۱۳۹۱	۱۲	۵
۱۳۸۳	۲	۱	۱۳۹۲	۲۲	۹
۱۳۸۴	۹	۴	۱۳۹۳	۲۸	۱۱
۱۳۸۵	۹	۴	۱۳۹۴	۲۳	۹
۱۳۸۶	۱۰	۴	۱۳۹۵	۲۸	۱۱
۱۳۸۷	۱۲	۵	۱۳۹۶	۳۰	۱۲
۱۳۸۸	۱۵	۶	۱۳۹۷	۱۷	۷
جمع کل	۲۵۳	۱۰۰			

۷-۲- ابزارهای سنجش مهارت‌های اجتماعی در ایران

تحقیقات در خصوص سنجش مهارت‌های اجتماعی از ابزارهای استاندارد مختلفی بهره جسته‌اند. نتایج پژوهش حاضر نشان داده که بیشترین تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران در مرتبه اول و دوم، به ترتیب از ابزار مانتسون (۵۹ مقاله) و گرشام والیوت (۴۹ مقاله) استفاده کرده‌اند (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲) توزیع فراوانی تعداد تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران بر حسب ابزار مورد سنجش

ابزار	تعداد	ابزار	تعداد	ابزار	تعداد
گرشام	۴۹	ماتسون	۵۹	ایندریبتزن	۱۹
ایسلر و میلر	۲	ریچیو	۸	توماس	۱
لاگرکا	۱	استونی	۲	دنیلسون	۳
کرامتی	۹	محقق ساخته	۱۴		

۸- گرایش‌های پژوهشی مهارت‌های اجتماعی در ایران

۸-۱- پسایندهای مهارت‌های اجتماعی در ایران

بررسی کارکردها (اثرات، پیامدها و پسایندها) یکی از اصول جامعه‌شناختی تحلیل مهارت‌های اجتماعی در ایران مدنظر است. در زمینه اثرات و پسایندهای مهارت‌های اجتماعی در ایران ۱۰۲ مقاله و ۵۶ متغیر (موضوع) شناسایی گردیده است. یافته‌های پژوهش حاضر بیانگر آن بوده که مهارت‌های اجتماعی موجب افزایش سازگاری اجتماعی (۱۳ مقاله)، افزایش عزت نفس و عملکرد تحصیلی، کاهش اختلالات و نابه‌هنجاری‌های رفتاری، هیجانی و مشکلات رفتاری (۷ مقاله)، کاهش گرایش سوء مصرف مواد و افزایش شایستگی اجتماعی (۴ مقاله) و کاهش اضطراب اجتماعی و ارتقاء نظریه ذهن (هر کدام ۳ مقاله) را فراهم نموده است. اثرات مهارت‌های اجتماعی در کاهش کمروئی و افزایش ثبات زناشویی، احساس تنهایی، سرمایه روانشناختی، بهزیستی روانشناختی، بهزیستی و سلامت روانی (هر کدام ۲ مقاله) در مراتب بعدی قرار گرفته‌اند.

۴۲ متغیر دیگر شامل بی‌انضباطی، انگیزش پیشرفت، کاهش فرار از خانه، سلامت اجتماعی، حل مسئله اجتماعی، بهبود رفتارهای اجتماعی، پذیرش اجتماعی، رشد اجتماعی، کیفیت روابط بین فردی، مشارکت اجتماعی، خودتوانمندسازی اجتماعی، افزایش پذیرش همسالان، کاهش مورد آزار قرار گرفتن، کاهش رفتارهای پرخطر، رشد زبان بیانی، ناامیدی، کاهش علائم اوتیسم، انعطاف‌پذیری شناختی، ابعاد هویت، بحران هویت، رفتارهای قربانی، پرخاشگری، ابراز وجود، مهارت‌های زندگی، شادی، ترس از ارزشیابی منفی، کاهش اجتناب اجتماعی، کاهش اعتیادپذیری، کاهش اضطراب، ناگوئی هیجانی، خودپنداره، حساسیت اضطرابی، هوش هیجانی کنش‌وری (عملکرد کارائی) سازشی، اختلال نارسایی توجه، راهبرد تنظیم شناختی هیجان، خودکارآمدی، خودکارآمدی پرهیز از مواد مخدر، بازارگرایی، کارآفرینی سازمانی، رضایت شغلی، کاهش اعتیاد اینترنتی (هر کدام ۱ مقاله) در مراتب نهایی اثرات مهارت‌های اجتماعی در ایران مورد شمارش قرار گرفته‌اند. اثرات چهارگانه اصلی مهارت‌های اجتماعی به صورت ذیل دسته‌بندی می‌شوند:

۱) اثرات آموزشی: بی‌انضباطی (۱ مقاله)، عملکرد تحصیلی (۷ مقاله)

۲) اثرات اجتماعی: کاهش فرار از خانه، سلامت اجتماعی، حل مسئله اجتماعی، بهبود رفتارهای اجتماعی، پذیرش اجتماعی، رشد اجتماعی، کیفیت روابط بین فردی، مشارکت اجتماعی، خودتوانمندسازی اجتماعی، افزایش پذیرش همسالان (هر کدام ۱ مقاله)، ثبات زناشویی (۲ مقاله)، کاهش اضطراب اجتماعی (۳ مقاله)، شایستگی اجتماعی (۴ مقاله) و سازگاری اجتماعی (۱۳ مقاله).
 ۳) اثرات رفتاری: کاهش مورد آزار قرار گرفتن، کاهش رفتارهای پرخطر، رشد زبان بیانی، ناامیدی، کاهش علائم اوتیسم، ابعاد هویت، بحران هویت، سازگاری عاطفی، رفتارهای قربانی، پرخاشگری، ابراز وجود، مهارت‌های زندگی، شادی، ترس از ارزشیابی منفی، کاهش اجتناب اجتماعی، کاهش اعتیادپذیری، کاهش اضطراب، ناگوئی هیجانی، خودپنداره، حساسیت اضطرابی، هوش هیجانی، کنش‌وری (عملکرد کارائی) سازشی، اختلال نارسایی توجه، راهبرد تنظیم شناختی هیجان، خودکارآمدی، خودکارآمدی پرهیز از مواد مخدر (هر کدام ۱ مقاله)، کمروئی، احساس تنهایی، سلامت روانی، سرمایه روانشناختی، بهزیستی روانشناختی (هر کدام ۲ مقاله)، ارتقاء نظریه ذهن (۳ مقاله)، کاهش گرایش سوء مصرف مواد (۴ مقاله)، کاهش اختلالات هیجانی و مشکلات رفتاری و عزت نفس (۷ مقاله)

۴) اثرات شغلی و سازمانی: بازارگرایی، کارآفرینی سازمانی، رضایت شغلی (هر کدام ۱ مقاله)

۵) اثرات فناورانه: کاهش اعتیاد اینترنتی (۱ مقاله).

۸-۲- پیشایندهای مهارت‌های اجتماعی در ایران

بررسی عوامل موثر (شرایط و پیشایندها) یکی دیگر از اصول جامعه‌شناختی تحلیل مهارت‌های اجتماعی در ایران مدنظر بوده است. در زمینه پیشایندهای مهارت‌های اجتماعی در ایران ۱۱۶ مقاله و ۷۹ متغیر (موضوع) شناسایی گردیده است. یافته‌های پژوهش حاضر بیانگر آن بوده که یادگیری مشارکتی (۷ مقاله)، حل مسئله و مهارت آن، آموزش چند رسانه‌ای (۵ مقاله) و اعتیاد اینترنت (۴ مقاله) و بازی گروهی، سبک دلبستگی، هوش هیجانی، جرات ورزی، بازی‌های رایانه‌ای، تلفن همراه، استفاده اینترنت (هر کدام ۳ مقاله) بیشترین عوامل موثر در شکل‌گیری مهارت‌های اجتماعی در ایران شناسایی شده‌اند. شرایط مربوط به مهارت‌های اجتماعی و هیجانی، مهارت مثبت‌اندیشی، سبک فرزندپروری، شخصیت، بازی درمانی عروسکی، جو

اجتماعی مدرسه، برنامه علاقه اجتماعی درمانی، آموزش گروهی ابراز وجود، بازی درمانی، روان‌نمایشگری، آموزش مهارت‌های زندگی، بازی درمانی گروهی و عزت نفس (هر کدام ۲ مقاله) در مراتب بعدی قرار گرفته‌اند.

۵۵ متغیر دیگر شامل دینداری، تحصیلات والدین، جو عاطفی خانواده، فرهنگ پذیری خانواده، کارکرد خانواده، عوامل موثر اجتماعی، کفایت اجتماعی خانواده محور، درمان مبتنی بر دبستگی مادران، عملکرد کیفی مدرسه، دموکراسی آموزشی، برنامه پیش، خانه اسباب بازی، فعالیت‌های فوق برنامه مدرسه، بازی‌های آموزشی رایانه‌ای، بازی، تفریح درمانی، کتاب درمانی، هنر درمانی، برنامه درمانی، بازی‌های ویدئویی، تئاتر درسی، رویکردهای آموزشی، روش تدریس تفحص گروهی، تفکر انتقادی، آموزش الکترونیکی، بازآموزی اسنادی، لگو درمانی، خودآموزی کلامی، آموزش والدین، بازی ریتمیک، برنامه پیشگیری از زور گوئی، داستانهای اجتماعی، روش‌های تدریس، مهارت‌های موثر والکر، برنامه شایستگی اجتماعی، کارکردهای اجرایی، گروه درمانی رابطه والد-کودک، هم شاگردی، بازداری پاسخ و حافظه فعال، قصه گوئی، قصه‌های قرآنی، قصه درمانی، آموزش روابط اجتماعی، آموزش مهارت‌های شناختی اجتماعی، مهارت‌های حرکتی، برنامه سالهای باور نکردنی والدین و برنامه بازگشت به اجتماع، شادکامی، خودکارآمدی، کمال‌گرایی، مهارت‌های قبل از ازدواج، مهارت‌های ارتباطی موثر والد محور، دونیمکره مغز، فنون کنترل خود، سواد رسانه‌ای دیجیتال و فعالیت بدنی (هر کدام ۱ مقاله) در مراتب نهایی عوامل و شرایط موثر بر مهارت‌های اجتماعی در ایران مورد شمارش قرار گرفته‌اند. عوامل شش گانه اصلی موثر بر مهارت‌های اجتماعی به صورت ذیل طبقه بندی می‌شوند:

(۱) عوامل اجتماعی: دینداری، تحصیلات والدین، جو عاطفی خانواده، فرهنگ پذیری خانواده، کارکرد خانواده، عوامل موثر اجتماعی، کفایت اجتماعی خانواده محور (هر کدام ۱ مقاله)

(۲) عوامل آموزشی: درمان مبتنی بر دبستگی مادران، عملکرد کیفی مدرسه، دموکراسی آموزشی، برنامه پیش، خانه اسباب بازی، فعالیت‌های فوق برنامه مدرسه، بازی‌های آموزشی رایانه‌ای، بازی، تفریح درمانی، کتاب درمانی، هنر درمانی، رویکردهای آموزشی، روش تدریس تفحص گروهی، تفکر انتقادی، آموزش الکترونیکی، بازآموزی اسنادی، لگو درمانی، خودآموزی کلامی، آموزش والدین، بازی ریتمیک، برنامه پیشگیری از زورگوئی، برنامه درمانی، قصه درمانی، آموزش روابط اجتماعی، آموزش مهارت‌های شناختی اجتماعی، بازی‌های ویدئویی، تئاتر درسی، داستانهای اجتماعی، روش‌های تدریس، مهارت‌های موثر والکر، برنامه شایستگی اجتماعی، کارکردهای اجرایی، گروه درمانی رابطه والد-کودک، هم شاگردی، بازداری پاسخ و حافظه فعال، قصه گوئی، قصه‌های قرآنی، مهارت‌های حرکتی، برنامه سالهای باور نکردنی والدین و برنامه بازگشت به اجتماع (هر کدام ۱ مقاله)، برنامه علاقه اجتماعی درمانی، آموزش گروهی ابراز وجود، آموزش مهارت‌های زندگی، روان‌نمایشگری، بازی درمانی، بازی درمانی عروسکی و جو اجتماعی مدرسه (۲ مقاله)، بازی گروهی، بازی‌های رایانه‌ای (هر کدام ۳ مقاله)، حل مسئله و مهارت آن و آموزش چندرسانه‌ای (هر کدام ۵ مقاله) و یادگیری مشارکتی (۷ مقاله)

(۳) عوامل رفتاری: شادکامی، خودکارآمدی، کمال‌گرایی، مهارت‌های قبل از ازدواج، مهارت‌های ارتباطی موثر والد محور، دو نیمکره مغز، مهارت‌های زندگی، فنون کنترل خود، روان‌نمایشگری (هر کدام ۱ مقاله)، مهارت‌های اجتماعی و هیجانی، مهارت مثبت اندیشی، سبک فرزندپروری، شخصیت، عزت نفس (هر کدام ۲ مقاله)، سبک دبستگی، هوش هیجانی، جرات ورزی (هر کدام ۳ مقاله).

(۴) عوامل فن‌آوری اطلاعات: سواد رسانه‌ای دیجیتال (۱ مقاله)، تلفن همراه، استفاده اینترنت (هر کدام ۳ مقاله) اعتیاد اینترنت (مقاله ۴).

(۵) عوامل فیزیکی و مادی: فعالیت بدنی (۱ مقاله).

(۶) عوامل شغلی و سازمانی: اعتیاد به کار، مشاوره شغلی (هر کدام ۱ مقاله).

۸-۳- همبسته‌های مهارت‌های اجتماعی در ایران

بررسی همبسته‌ها یکی دیگر از اهداف تحقیق در بررسی مدل جامع مهارت‌های اجتماعی در ایران بوده است. ۵ تحقیق (۵ موضوع) در زمینه همبسته‌های مهارت‌های اجتماعی در ایران شناسایی گردیده‌اند که عبارتند از: سواد اطلاعاتی، سلامت معنوی، تحول ذهن، نیازهای دبیران و هوش هیجانی (هر کدام ۱ مقاله).

۸-۴- سایر گرایش‌های پژوهشی مهارت‌های اجتماعی در ایران

جهت بررسی تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران، ۴ گرایش پژوهشی دیگر از تحقیقات استخراج شده که عبارتند از:

(۱) کلیات، وضعیت و مقایسه مهارت‌های اجتماعی (۳۸ تحقیق)،

(۲) روایی و پایایی ابزارهای سنجش مهارت‌های اجتماعی (۵ تحقیق)،

(۳) تحلیل محتوای مهارت‌های اجتماعی در کتابهای درسی (۷ تحقیق)

۴) اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی (۱۳۶ مقاله).

لازم به ذکر است که تحقیقات در زمینه آموزشی مهارت‌های اجتماعی قابل تفکیک به سه بخش فرعی بوده اند:

الف) مقالاتی که به کلیات آموزش مهارت‌های اجتماعی پرداخته اند (۲ مقاله)

ب) پیشایندهای آموزشی: مقالاتی که نقش آموزش موضوعات و متغیرهای مختلف بر افزایش مهارت‌های اجتماعی را مورد بررسی قرار داده اند (۴۹ موضوع و ۶۸ مقاله).

ج) پسایندهای آموزشی: تحقیقاتی که به بررسی اثرات آموزش مهارت‌های اجتماعی بر متغیرها و موضوعات مختلف انسانی پرداخته اند (۴۳ موضوع و ۵۶ مقاله).

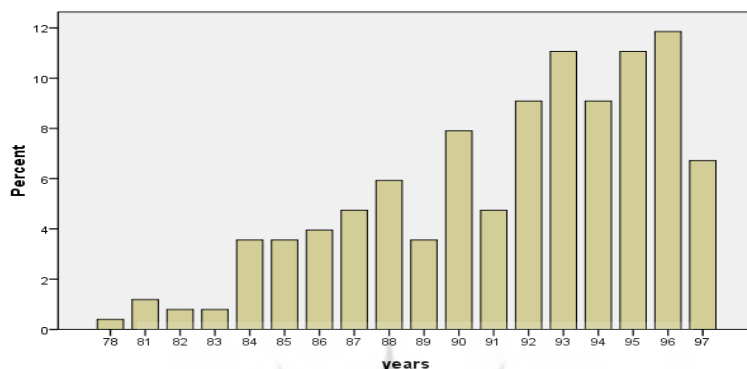
پیشایندها و پسایندهای آموزش مهارت‌های اجتماعی در دو بخش مربوط به پسایندها و پیشایندهای مهارت‌های اجتماعی گزارش شده اند.

بحث و نتیجه‌گیری

مهارت‌های اجتماعی یکی از موضوعات مهم و اساسی در جامعه شناسی ایران معاصر تلقی می‌شود که بررسی ابعاد گوناگون آن در بردارنده منافع علمی و کاربردی در تحلیل مسائل اجتماعی ایران معاصر خواهد بود. مهارت‌های اجتماعی به افراد کمک می‌کند تا به کمیت و کیفیت زندگی اجتماعی خود و دیگران غنای بیشتری ببخشد. اهمیت مهارت‌های اجتماعی به عنوان مهم‌ترین عامل اجتماعی شدن، رشد اجتماعی، شایستگی اجتماعی و هم چنین سازگاری اجتماعی را هیچ‌گاه نمی‌توان از نظر دور داشت. مهارت‌های اجتماعی نقش بسیار مهمی در شکل‌گیری زندگی اجتماعی فرد ایفاء می‌کنند. مهارت‌های اجتماعی نه تنها امکان شروع و تداوم روابط متقابل و مثبت را با دیگران فراهم می‌آورد، بلکه توانایی نیل به اهداف ارتباط رانیز در شخص ایجاد می‌کند. مهارت‌های اجتماعی شامل رفتارهای هستند که در تعامل موفق و مناسب با دیگران به کار می‌رود. آنچه باعث عملکرد مناسب اجتماعی افراد خواهد شد، مهارت‌های اجتماعی است. یکی از خصایص مهم، افرادی که از رشد اجتماعی کافی برخوردارند، این است که آنها واجد مهارت‌های اجتماعی هستند. فیلیس (۱۹۷۸) به نقل از (هارجی و همکاران، ۱۹۹۴) با مرور تحلیل‌های ارائه شده در مورد مهارت‌های اجتماعی نتیجه می‌گیرد که کسی دارای مهارت اجتماعی است که با دیگران طوری ارتباط برقرار کند که بتواند به حقوق، رضایت خاطر و یا انجام وظایف خود در حد معقولی دست یابد. بی‌آنکه حقوق، رضایت خاطر یا وظایف دیگران را نادیده بگیرد و در عین حال بتواند در این مورد تعاملی با دیگران داشته باشد. مهارت اجتماعی عبارتست از فرآیندهای مرکبی که فرد را قادر می‌سازد بگونه‌ای رفتار کند که دیگران او را با کفایت تلقی کنند. در واقع مهارت‌های اجتماعی، توانایی‌های لازم فرد، برای انجام رفتارهای هدفمند و موفقیت آمیز می‌باشند.

در سال‌های اخیر توجه زیادی به مبحث تعامل اجتماعی شده است. چراکه بررسی‌های متعدد نشان می‌دهند، کمبود مهارت‌های اجتماعی تأثیر منفی بر کارکرد تحصیلی دانش‌آموزان داشته، در روابط بین فردی و حوزه‌های رفتاری عاطفی مشکل ایجاد می‌کند، مشکلات یادگیری کودک را تشدید می‌کند، مانع پیشرفت او می‌شود و سرانجام به عواقب نامطلوب در دوران تحصیل اومی انجامد. سازگاری دانش‌آموزان را کاهش می‌دهد و آنها را ناتوانی در تمامی امور مواجه می‌سازد، در دانش‌آموزانی که قادر به انجام خواسته‌های کلاسی نیستند، احساس دردناکی از بی‌کفایتی، اضطراب، کاهش انگیزش و ناسازگاری‌های رفتاری به وجود می‌آورد. آنچه باعث عملکرد مناسب اجتماعی افراد خواهد شد، مهارت‌های اجتماعی است. مهارت‌های اجتماعی در بسیاری از زمینه‌های عملکردی در زندگی افراد مانند رفتار مناسب، عزت نفس بالا، میزان شاد بودن و رضایت از زندگی نقش دارد. مهارت‌های اجتماعی رفتارهایی هستند که رشد آنها می‌تواند به عملکرد موثر و مفید فرد در جامعه کمک نماید. کمبودها و نقص‌ها در رشد مناسب مهارت‌های اجتماعی نیز به طور مشابه اثرات نامطلوبی بر سطح عملکرد کنونی و آینده افراد به جامی گذارد. مشکلات اجتماعی را می‌توان نتیجه عملکرد ناکافی رفتارهای اجتماعی در نظر گرفت. ضعف مهارت‌های اجتماعی عامل تعیین‌کننده‌ای در افزایش مشکلات روانی اجتماعی کودکان و نوجوانان است. افزایش خشونت، روی آوردن به مواد مخدر و ترک تحصیل از جمله پیامدهای کاستی‌های رشد مهارت‌های اجتماعی برای کودکان و نوجوانان محسوب می‌شود. ناتوانی در بیان احساسات و روابط رضایت بخش با دیگران به بهای گرانی تمام می‌شود و کمبود مهارت‌های اجتماعی، ظرفیت افراد را برای مراقبت از خودشان و سازگاری با فشارهای روزانه محدود کرده، آنها را آسیب‌پذیر می‌کند. این در حالی است که مهارت‌های اجتماعی به افراد اجازه می‌دهد تا علائق خود را دنبال کنند، در فرصت‌های زندگی پیشرفت کنند و با پاداشی که زندگی به آنها می‌دهد، عاطفی‌تر زیست کنند. مهارت‌های اجتماعی برای سازش یافتگی و کارکرد به‌هنگام هستند و نارسائی در مهارت‌های اجتماعی به‌طور نزدیکی با اختلالات روانی و مشکلات رفتاری مرتبط هستند. مهارت‌های اجتماعی به‌عنوان مهم‌ترین مصداق اجتماعی شدن و سازگاری اجتماعی بوده و یکی از مهم‌ترین جنبه‌های رشد اجتماعی محسوب می‌شوند که نشان‌دهنده سازش متقابل با محیط اجتماعی است. مهارت‌های اجتماعی نشانه‌های کارکرد (عملکرد) اجتماعی افراد تلقی می‌شود (کرووهمکاران، ۲۰۱۱ و کروویدروهمکاران، ۲۰۱۵).

سابقه اولیه مطالعات و تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران معرف آن بوده که موج اول در خصوص مطالعات نظری مهارت‌های اجتماعی در ایران اختصاص به انتشار ترجمه چهار کتاب مرجع "آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان" نوشته کارتلج و میلیرن (۱۳۶۹)، کتاب "هارجی، ساندرز و دیکسون" تحت عنوان "مهارت‌های اجتماعی در ارتباطات میان فردی" (۱۳۷۷)، کتاب "متسون و اولندیک" تحت عنوان "بهبود بخشی مهارت‌های اجتماعی کودکان" (۱۳۸۴) و کتاب "آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان" نوشته کی متیسن (۱۳۹۳) داشته است. علاوه بر آن اولین تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران اختصاص به هفت پژوهش داشته که در طی سالهای ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۳ در مجلات علمی پژوهشی منتشر گردیده اند. نتایج پژوهش حاضر در خصوص روند تحقیقات، نتایج نهائی پژوهش حاضر نشان داده که تحقیقات مهارت‌های اجتماعی طی سالهای ۱۳۷۸ تا بهمن ماه ۱۳۹۷ روندی صعودی و افزایشی برخوردار بوده است (نمودار شماره ۳).

نمودار شماره ۳) روند تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران طی سالهای ۱۳۷۸ تا بهمن ماه ۱۳۹۷

انواع گرایشهای پژوهشی در مهارت‌های اجتماعی در ایران در هفت بخش اصلی قابل تقسیم و تفکیک می باشند. نتایج نهائی معرف آن بوده که گرایشهای پژوهشی تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران به ترتیب اختصاص به هفت گرایش پژوهشی اثربخشی آموزشهای مهارت‌های اجتماعی (۱۳۶ پژوهش)، پیشایندهای مهارت‌های اجتماعی (۱۱۶ پژوهش و ۷۶ موضوع)، پسایندهای مهارت‌های اجتماعی (۱۰۲ مقاله و ۵۶ موضوع)، کلیات، وضعیت و مقایسه مهارت‌های اجتماعی (۳۸ مقاله)، بررسی و تحلیل محتوای مهارت‌های اجتماعی در کتاب های درسی ایران (۷ پژوهش)، همبسته های مهارت‌های اجتماعی (۵ مقاله و ۵ موضوع) و بررسی روایی و پایایی ابزارهای سنجش مهارت‌های اجتماعی در ایران (۵ تحقیق) داشته است (جدول شماره ۳). نتیجه گیری نهائی و جمع بندی پژوهش در خصوص تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران که نمایشگر مدل جامع مهارت‌های اجتماعی در ایران می باشد، به تفکیک موضوعات اصلی و مباحث فرعی به تعداد در نمودار شماره ۴ نمایش داده شده است.

جدول شماره ۳) انواع هفت گانه تحقیقات مهارت‌های اجتماعی در ایران بر اساس گرایشهای پژوهشی

تعداد	گرایشهای پژوهشی
۳۸ تحقیق	بررسی کلیات، وضعیت و مقایسه مهارت‌های اجتماعی در ایران
۱۱۶ تحقیق و ۷۹ موضوع	عوامل موثر در شکل گیری مهارت‌های اجتماعی در ایران (پیشایندها)
۱۰۲ تحقیق و ۵۶ موضوع	اثرات، پیامدها و کارکردهای مهارت‌های اجتماعی در ایران (پسایندها)
۵ تحقیق	عوامل همبسته با مهارت‌های اجتماعی در ایران (همبسته ها)
۵ تحقیق	بررسی روایی و پایایی ابزارهای سنجش مهارت‌های اجتماعی در ایران
۷ تحقیق	بررسی و تحلیل محتوای مهارت‌های اجتماعی در کتاب های درسی ایران
۱۳۶ تحقیق	اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی در ایران

فهرست منابع

منابع فارسی

- شهیم، سیما (۱۳۷۸) بررسی مهارت اجتماعی در گروهی از کودکان عقب مانده ذهنی آموزش پذیر با استفاده از نظام درجه بندی مهارت اجتماعی، روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران، شماره ۵۸، صفحات ۱۸-۳۷.
- شهیم سیما (۱۳۸۳) تحلیل عوامل مقیاس روش درجه بندی مهارت‌های اجتماعی برای کودکان پیش دبستانی. مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، پاییز و زمستان؛ ۱۱(۴-۳): ۴۵-۵۸.
- کارتلیج، جی و جی اف میلبرن. (۱۳۶۹). آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان، ترجمه محمدحسین نظری نژاد، چاپ اول، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
- کمالی، یحیی. (۱۳۹۶). روش شناسی فراترکیب و کاربرد آن در سیاستگذاری عمومی، فصلنامه سیاست، شماره ۴۳، پائیز، صفحات ۷۲۱-۷۳۶.
- نصرافهانی، احمدرضا، مریم فاتحی زاده، فاطمه فتحی. (۱۳۸۳). جایگاه مهارت‌های اجتماعی مورد نیاز دانش آموزان در کتاب‌های درسی عمومی دوره متوسطه، علمی پژوهشی، دانشور-دانشگاه شاهد-علوم انسانی، سال ۱۱، دوره جدید، شماره ۹، اسفند، صفحات ۴۹-۶۴.
- ودادهیر، ابوعلی. (۱۳۸۹). فراترکیب نتایج واکاوی‌های کیفی و مطالعات فرهنگی: واقعیت یاتوهم، فصلنامه برگ فرهنگ، پائیز و زمستان، دوره جدید، شماره ۲۲، صفحات ۲۴-۴۵.
- هارجی، اون، کریستین ساندرزو دیویددیکسون. (۱۳۷۳). مهارت‌های اجتماعی در ارتباطات میان فردی، ترجمه خشایار بیگی و مهرداد فیروزبخت، چاپ اول، تهران، انتشارت مدرسه.

منابع انگلیسی

- Crowe LM, Beauchamp MH, Catroppa C, Anderson V. (2011). Social function assessment tools for children and adolescents: A systematic review from 1988 to 2010. *Clinical Psychology Review*. 31(5):767° 85.
- Cordier R, Speyer R, Chen Y-W, Wilkes-Gillan S, Brown T, Bourke-Taylor H, et al. (2015). Evaluating the Psychometric Quality of Social Skills Measures: A Systematic Review. *PLoS One*. 10(7): 1-33.
- Bench, S. ; Day, T. (2010), The user experience of critical care discharges: a metasynthesis of qualitative research *International journal of nursing studies*, 47(4): 487-499.
- Demaray MK, Ruffalo SL, Carlson J, Busse R. (1995). Social skills assessment: A comparative evaluation of six published rating scales. *School Psychology Review*. 24:648° 71
- Elliot. S. N, R. T. Busse. (1991). Social Skills Assessment and Intervention with Children and Adolescents Guidelines for Assessment and Training Procedures . *School Psychology International*. Vol. 12: 63-83.
- Matson JL, Wilkins J. (2009). Psychometric testing methods for children s social skills. *Research in Developmental Disabilities*. 30:249° 74.
- Merrell KW. (2001). Assessment of children s social skills: Recent developments, best practices, and new directions. *A Special Education Journal*. 9(1° 2):3° 18.
- Paterson, B; Thorne, Calnan, C; Jillings. C. (2001), meta-study of qualitative health research: a practical guide to meta-analysis and meta-synthesis California Sage.
- Sandelowski M and Barroso J (2007) *Handbook for Synthesizing Qualitative Research*. New York: Springer.